

ਲਵੇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਜਨਣ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

REPRODUCTIVE MANAGEMENT IN DAIRY ANIMALS

ਡਾ. ਰਾਜੇਸ਼ ਕਸਰੀਜਾ
 ਡਾ. ਹਰੀਸ਼ ਵਰਮਾ
 ਡਾ. ਮਨੋਜ ਸ਼ਰਮਾ
 ਡਾ. ਸੁਰੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਕਾਂਸਲ
 ਡਾ. ਰਵਦੀਪ ਸਿੰਘ

FFP FOLDER - 8

ACKNOWLEDGMENT

We are highly thankful to Farmer FIRST Programme, ICAR, New Delhi for providing financial assistance to publish this folder for the benefit of farmers.

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਵੈਟਨਰੀ ਅਤੇ ਐਨੀਮਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,
 ਲੁਧਿਆਣਾ-141004

2. ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਤੇਜਿਤ ਹੋਣਾ
3. ਖੁੱਲੇ ਛੱਡੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਰਾ ਫੇਰਾ
4. ਵਾਰ ਵਾਰ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰਨਾ
5. ਸੂਅ ਵਿੱਚ ਸੋਜ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਸੂਅ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਝਿੱਲੀ ਦਾ ਲਾਲ ਹੋਣਾ।
6. ਸੂਅ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਫ ਤਾਰਾਂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਵੱਡੀ ਹੇਰੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
7. ਪੱਠੇ ਘੱਟ ਖਾਣਾ
8. ਦੁੱਧ ਘੱਟ ਜਾਣਾ
9. ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਏ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਸਾਥੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਜਾਂ ਚੜ੍ਹਨ ਦੇਣਾ
10. ਮੱਝਾਂ ਵਿੱਚ ਡੋਕੇ ਕਰਨਾ।

ਹੇਰਾ ਲੱਭਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ :-

ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲਵੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਸਨੂਈ ਗਰਭਦਾਨ ਦੁਆਰਾ ਆਸ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਸਨੂਈ ਗਰਭਦਾਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਹੇਰਾ ਲੱਭਣ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਸਨੂਈ ਟੀਕਾ ਹੇਰੇ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸਮੇਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1. ਹੇਰੇ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਹੇਰਾ ਲੱਭਣਾ :-

ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਤੇ ਹੇਰੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦੋ ਵਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੋ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਤੜਕੇ ਸਵੇਰੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਦੇਰ ਰਾਤ ਵੇਲੇ। ਹਰੇਕ ਹੇਰਾ ਪਹਿਚਾਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 20-30 ਮਿੰਟਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਡਾਇਰੀ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਰਹੇ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਾਂ ਨੰਬਰ ਦਰਜ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਵੱਗ ਤੋਂ ਅੱਡ ਕਰਕੇ ਹੇਰੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

2. ਪ੍ਰਜਨਣ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਕਾਰਡ ਤੋਂ ਹੇਰਾ ਲੱਭਣਾ :- ਵੱਗ ਦੀ ਹਰੇਕ ਲਵੇਰੀ ਦਾ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਰਿਕਾਰਡ ਰੱਖਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਹੇਰੇ ਦੀ ਮਿਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅਗਲੀ ਅੰਦਾਜ਼ਨ ਹੇਰੇ ਦੀ ਮਿਤੀ ਵੇਲੇ ਉਸ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਲੱਭ ਕੇ ਠੀਕ ਸਮੇਂ ਤੇ ਮਸਨੂਈ ਗਰਭਦਾਨ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

3. ਖੱਸੀ ਕੀਤੇ ਸਾਨੂ ਜਾਂ ਝੋਟੇ ਨਾਲ ਹੇਰਾ ਲੱਭਣਾ :- ਖੱਸੀ ਕੀਤੇ ਮਾਲੀ ਨੂੰ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰੀ ਵੱਗ ਵਿੱਚ ਘੁਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਪਸ਼ੂ ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਨੂ/ਝੋਟੇ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂ ਜਾਂ ਝੋਟਾ ਉਹਨਾਂ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਖੱਸੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਦੁੱਧ (ਆਸ) ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

4. ਪੀਡੋਮੀਟਰ ਦੁਆਰਾ ਹੇਰਾ ਲੱਭਣਾ :- ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਈ ਲਵੇਰੀ ਦਾ ਤੋਰਾ-ਫੇਰਾ ਅਕਸਰ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਰਕਤ ਨੂੰ ਪੀਡੋਮੀਟਰ ਦੁਆਰਾ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਯੰਤਰ ਨੂੰ ਲਵੇਰੀ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਲੱਤ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਲਵੇਰੀਆਂ ਦੇ ਪੀਡੋਮੀਟਰ ਦੀ ਰੀਡਿੰਗ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਲਵੇਰੀ ਦੀ ਰੀਡਿੰਗ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸੰਖਿਆ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਲਵੇਰੀ ਨੂੰ ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ

ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਲਾ ਪਸਾਰ ਸਿੱਖਿਆ

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਵੈਟਨਰੀ ਅਤੇ ਐਨੀਮਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,

ਲੁਧਿਆਣਾ-141004

ਫੋਨ : 0161-2414005, 2414026

ਲਾਹੇਵੰਦ ਡੋਅਰੀ ਫਾਰਮਿੰਗ ਲਈ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਸਹੀ ਉਮਰੇ ਹੋਏ ਵਿੱਚ ਆਉਣ, ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਆਸ ਹੋ ਜਾਣ, ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਗਰਭ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸੂਣ ਮੌਕੇ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾ ਆਵੇ, ਸੂਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਸ਼ੂ ਛੇਤੀ ਹੋਏ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਅਤੇ ਆਸ ਹੋ ਜਾਣ, ਭਾਵ ਲਵੇਰਾ ਹਰਵਰਿਆਇਆ ਹੋਵੇ। ਸੋ ਲਵੇਰੀਆ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਜਨਨ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਹੀ ਡੋਅਰੀ ਫਾਰਮਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਲਵੇਰੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਜਨਨ ਅੰਗ :

- ਅੰਡੇਦਾਨੀ
- ਅੰਡਨਾਲੀ/ਟਿਊਬ
- ਬੱਚੇਦਾਨੀ
- ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਦਾ ਮੂੰਹ /ਸਰਵਿਕਸ
- ਯੋਨੀ
- ਸੂਅ

ਹਰੇਕ ਲਵੇਰੀ ਅੰਦਰ ਦੋ ਅੰਡੇਦਾਨੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪੇਟ ਵਿੱਚ Ovarian Bursa ਨਾਮ ਖਿੱਲੀ ਦੁਆਰਾ ਲਮਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਡੇਦਾਨੀ ਦੇ ਦੋ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਹਨ ਇੱਕ ਅੰਡਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ, ਦੂਜਾ ਇਸਟਰੋਜਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਜੈਸਟਰੋਨ ਨਾਮਕ ਹਾਰਮੋਨ/ਰਸਾਇਣ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ। ਇਸਟਰੋਜਨ ਲਵੇਰੀ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਜਾਂ ਗਰਮੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੋਜੈਸਟਰੋਨ ਗਰਭ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੰਡਾ ਹੇਠਾ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਲਗਭਗ 12 ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਅੰਡੇਦਾਨੀ ਤੋਂ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ।

ਅੰਡਨਾਲੀ ਤਕਰੀਬਨ 8-12 ਇੰਚ ਲੰਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਆਸ ਸਿਰਫ 1.5 ਤੋਂ 3.0 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅੰਡੇਦਾਨੀ ਵਾਲਾ ਪਾਸਾ ਇੱਕ ਕੁੱਪੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅੰਡਾ ਅੰਡੇਦਾਨੀ ਵਿੱਚੋਂ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕੁੱਪੀ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਲਵੇਰੀ ਦੇ ਆਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸ਼ੁਕਰਾਣੂ ਅਤੇ ਅੰਡੇ ਦਾ ਮੇਲ ਅੰਡਨਾਲੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਡਾ ਭਰੂਣ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਵੇਰੀ ਗੱਭਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੰਡਨਾਲੀ ਵਿੱਚ ਬਣਿਆ ਭਰੂਣ 5-6 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅੰਡੇ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਸ਼ੁਕਰਾਣੂਆਂ ਨਾਲ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਅੰਡਾ ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਦਾ ਮੂਲ ਹਿੱਸਾ ਕਾਫੀ ਛੋਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਅਗਲੇ ਪਾਸਿਉਂ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਸਿੰਗਾਂ ਵਾਂਗ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁੜੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਦੇ ਸਿੰਗ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰੂਣ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਜਾਂ ਸਰਵਿਕਸ ਤੋਂ ਹੋਏ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਪਾਣੀ ਵਰਗਾ ਤਰਲ ਪਦਾਰਥ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਤਾਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੂਅ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸਰਵਿਕਸ ਕੇਵਲ ਹੋਏ ਵੇਲੇ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਸੂਣ ਮੌਕੇ ਹੀ ਖੁੱਲਦੀ ਹੈ।

ਲਵੇਰੀ ਦੀ ਯੋਨੀ ਤਕਰੀਬਨ ਇੱਕ ਫੁੱਟ ਤੱਕ ਲੰਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਯੋਨੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਰਲ ਪਦਾਰਥ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਹੋਏ ਵੇਲੇ ਤਾਰਾਂ ਬਣ ਕੇ ਸੂਅ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਆਸ ਕਰਾਉਣ ਵੇਲੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵੀਰਜ ਯੋਨੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਛੱਡਦਾ ਹੈ।

ਸੂਅ ਲਵੇਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਜਨਨ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਬਾਹਰੀ ਦੁਆਰ ਹੈ। ਆਮ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੂਅ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਚਮੜੀ ਵਿੱਚ ਵੱਟ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਹੋਏ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਇਹ ਵੱਟ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ

ਸੋਜਿਸ਼ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਹੇਠਾ ਚੱਕਰ :

ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕੱਟੀ ਜਾਂ ਵੱਛੀ ਦੀ ਅੰਡੇਦਾਨੀਆਂ ਉੱਪਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਅੰਡੇ ਹੁੰਦੇ। ਇਹ ਅੰਡੇ ਕੁੱਝ ਖਾਸ ਸਮੇਂ ਲਈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਝੋਟੀਆਂ ਦਾ ਵਜਨ ਤਕਰੀਬਨ 3 ਕੁਇੰਟਲ (30-32 ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ) ਅਤੇ ਵਹਿੜਾਂ ਦਾ ਵਜਨ ਤਕਰੀਬਨ 2.5 ਕੁਇੰਟਲ (16-18 ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ) ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦਿਮਾਗ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਰਸਾਇਣ ਬਣਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਰਸਾਇਣ ਖੂਨ ਦੁਆਰਾ ਅੰਡੇਦਾਨੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਰਸਾਇਣ (ਐਫ.ਐਸ.ਐਚ. FSH) ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਅੰਡੇਦਾਨੀ ਉੱਪਰ ਕੁੱਝ (8-10) ਕੁ ਅੰਡਿਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਅੰਡਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਤਰਲ ਪਦਾਰਥ ਇਕੱਠਾ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰਲ ਪਦਾਰਥ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਰਸਾਇਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਇਸਟ੍ਰੋਜਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਰਸਾਇਣ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਦੁੱਧ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਮੱਝਾਂ ਡੋਕੇ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇਸਟ੍ਰੋਜਨ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਝੋਟੀ/ਮੱਝ ਹੋਏ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦਰਸਾਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਦਿਮਾਗ ਤੋਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਰਸਾਇਣ (ਐਲ.ਐਚ. LH) ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅੰਡੇਦਾਨੀ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਵੱਡੇ ਹੋਏ ਅੰਡੇ ਨੂੰ ਫੁੱਟਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਡਾ, ਅੰਡੇਦਾਨੀ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਅੰਡਨਾਲੀ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਏ ਦੌਰਾਨ ਜੇਕਰ ਝੋਟੀ/ਮੱਝ ਨੂੰ ਆਸ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅੰਡਨਾਲੀ ਵਿੱਚ ਅੰਡੇ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰਾਣੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਵੇਰੀ ਗੱਭਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਅੰਡੇ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰਾਣੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਲਵੇਰੀ ਦੁਬਾਰਾ ਬਾਈਏ ਉੱਪਰ ਹੋਏ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅੰਡੇਦਾਨੀ ਤੋਂ ਅੰਡਾ ਫੁੱਟਣ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਗੈਰ ਸਥਾਈ ਅੰਗ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਗ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸੀ.ਐੱਲ. (CL, Corpus Luteum) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੱਭਣ ਹੋਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੀ.ਐੱਲ. ਸੂਣ ਤੱਕ ਅੰਡੇਦਾਨੀ ਉੱਪਰ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰੋਜੈਸਟਰੋਨ ਨਾਂ ਦਾ ਰਸਾਇਣ ਬਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਸਾਇਣ ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਬੰਦ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ, ਇਸ ਰਸਾਇਣ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਦਿਮਾਗ ਤੋਂ ਐਫ.ਐਸ.ਐਚ. ਨਾਂ ਦਾ ਰਸਾਇਣ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ ਅਤੇ ਅੰਡੇਦਾਨੀ ਉੱਪਰ ਅੰਡਿਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਰੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੱਭਣ ਝੋਟੀਆਂ/ਮੱਝਾਂ ਹੋਏ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ।

ਜੇਕਰ ਲਵੇਰੀ ਗੱਭਣ ਨਾਂ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਹੋਏ ਤੋਂ 16-17 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਬੱਚੇਦਾਨੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰੋਸਟਾਗਲੈਂਡਿਨ ਨਾਂ ਦਾ ਰਸਾਇਣ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅੰਡੇਦਾਨੀ ਉੱਪਰ ਬਣੀ ਸੀ.ਐੱਲ. ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਜੈਸਟਰੋਨ ਦਾ ਬਣਨਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ ਤੋਂ ਦੁਬਾਰਾ ਐਫ.ਐਸ.ਐਚ. ਨਿਕਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਸਾਇਣ ਅੰਡੇਦਾਨੀ ਉੱਪਰ ਦੁਬਾਰਾ ਕੁਝ ਕੁ ਅੰਡਿਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅੰਡਿਆਂ ਦਾ ਪੂਰਣ ਵਿਕਾਸ ਹੋਣ ਲਈ ਲੱਗਭਗ 4 ਦਿਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਲੱਗਭਗ 17 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਸੀ.ਐੱਲ. ਟੁੱਟਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 4 ਦਿਨ ਅੰਡਿਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਕ ਤੰਦਰੁਸਤ ਲਵੇਰੀ 21-22 ਦਿਨਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਹੋਏ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਣ ਅੰਡੇਦਾਨੀ ਉੱਪਰ ਅੰਡਿਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਸੀ.ਐੱਲ. ਦੇ ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਕਰਕੇ ਲਵੇਰੀ ਦੁਬਾਰਾ ਹੋਏ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

ਤੰਦਰੁਸਤ ਝੋਟੀ ਜਾਂ ਵਹਿੜ ਜਵਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰੇਕ 21-22 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਹੋਏ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ 21-22 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਹੇਠਾ ਚੱਕਰ /ਪ੍ਰਜਨਨ ਫੇਰੀ ਜਾਂ ਬਾਈਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੇਠਾ ਚੱਕਰ ਦਾ ਸਮਾਂ 19-24 ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਲਵੇਰੀ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਦੇ ਲੱਛਣ ਹਨ :

1. ਅੰਡੇਬਨਾ ਜਾਂ ਬੋਲਣਾ